

II. Felolvasó ülés.

(1903. november 14.)

1. Orgona-ábránd	<i>Kiausz G.</i>
1. „Stradella 1667“ (solo)	<i>Szendrői Lajos</i> <small>a m. kir. Operaház tagja.</small>
3. Ima	<i>Józan, esperes.</i>
4. Huber S.: „Szózatváltozatok“ (vonós-négyes) előadják	{ <i>Friedman Oszkár</i> <i>Halmos Gusztáv</i> <i>dr. Vass Ármin</i> <i>Vaskó Dezső</i> <small>a posta-táv. zeneegyesület tagjai.</small>
5. „A reformátor“ (értekezés) írta és felolvassa	<i>dr. Boros György</i> <small>theol. dékán.</small>
6. „Gondolatok a börtönben“ (költ.)	<i>Józan Miklós.</i>
7. Orgona-ábránd	<i>Krausz G.</i>

Dávid Ferencz mint reformátor.

— Felolvasta 1903. november 14-én *dr. Boros György* theol. dékán. —

November 15. az unitárius vallás történelmében gyásznapi nap. Magyar reformátora, Dávid Ferencz a dévai várban e napon hunyt el. Fogoly volt, országának rabja. Beteg volt, a gyarló test kinségeit viselte. Szabad lett, mert testileg meghalt. Élteni kezdett, mert lélekben feltámadott.

Dávid Ferencznek is, mint a legenda-hősöknek, csak egy-egy nagy tetteről lehet tudni. Születése a reformáció nagy korszakának első kerekzámával van jelölve (1510). Halála napjának 1579. utolsó őszhónapja közepét, (15) tudtuk, de egy újabb adat előbbre teszi s ennek következtében ezután nov. 15. az unitárius vallás történelmében nem gyász, hanem öröm, nem halál, hanem a feltámadás napja. A kő elvétetett a sirról. A kik e napon, vagy mint mi, előestéjén összegyűlünk, nem a halál gondolatával, nem is annak [okaival foglalkozunk. A kereszténység nem a nagypénteket, hanem a husvétot tartja főünnepnek. Ki törődneek hosszasan a Judásokkal, akik amugy is saját szennyes kezük-

kel vágják el életük fonalát? Legfennebb a kiengesztelődés megbocsátó szavával igyekszünk feledtetni a bűnös tettet, mely annak halál, de ennek átok volt.

A XX. század 1903. október havában a kiengesztelődés emlékoszlopát állíttatta Kálvin utódaival a Servét máglyája helyére. Azt hiszik a kezdeményezők, hogy a multnak tesznek eleget pedig a jövőnek vetnek új fundamentumot. A jövő okosabb és jobb kell, hogy legyen a multnál. Némelyik ember egész életében mindig csak botlik és esik s mégsem lesz okosabb. Az emberiség józanabb az egyesnél. Kevesebbszer téved s igyekszik helyrehozni a hibáját, mert nagyobb távlatból szemléli az eseményeket s nem akad fenn egy-egy kicsinységen, a mi talán nem is hátrány, hanem épen előny, mert fölhevíti a figyelmet arra, ami igazán szép.

Midőn ünnepnapot keresünk magunknak a multak emlékei között, okulni akarunk. Lelki ösztönünk azok felé tereli figyelmünket, a kiknek örökében vagyunk. Ha kezük munkáját látjuk, ha lábuk nyomait felfedezzük, érezzük, hogy közeledünk otthonunkhoz, hol új erőt gyűjthetünk. Ha lelkük szavát halljuk, önkéntelenül úgy felelünk, mint az egykori próféta-növendék Sámuel: szólj Uram, mert hallja a te szolgád.

Az unitárius vallás a XVI. század eszmeáramlatainak egyik eredménye. Kérdezik, megilleti-e a protestáns név? Vitatják „Keresztény” jelzőjét. Hajdan a korinthusi keresztények is hol Apollós, hol Pál, hol meg Kefás nevéhez ragaszkodtak, holott nekik is megmondatták: nincs az ég alatt más név, amely által megtartatunk, mint a Krisztusé, aki ama názáreti Jézus.

Az unitárius vallás nem annyira a keresztény cselekedetek, hanem a keresztény hit reformja. Minthogy pedig a hit olyan dolgoknak tudása, a melyek nem láttatnak, nyilvánvaló, hogy erre csak azután került sor, miután a többi kérdés már némileg tisztázva volt. Mi tehát a hitujítás munkásai közül egyet sem zárunk ki a munka érdeméből, a minthogy az a februári nap, a mely az első hóhelyet elolvasztja, nem zárható ki a tavasz nagy műhelyéből. De valamint a tavaszi nap sugarának inkább csak fénye, ifju üdesége és a vele ébredő reménység élvezhető, mert melegét leköti a hó és jég hidege, ugy a szellemi átalakulás munkájának is. Először rombolni kell. Azt a jégkérget, amely a pillanatig tartó melegség alatt fölolvadt, megfagyaltta a rá következő éjszaka dermedtő hidege. A tegnapi kezdeményező munka ma akadály, de holnap s azután az idő végtelen tengerében

mégis csak a meleg diadalmaskodik a hidegség, és a világosság a sötétség fölött.

Ilyen örökké tartó munka a reformáció is. Kezdetét a fölületesen néző szem egy-egy nagy eseményhez köti. Aki az okozatok láncolatán gondosan végig tud nyomozni, látja, hogy soha sem szünetelt. A wittenbergi 95 tételt megelőzte az első görög újtestamentum. Abban a külső visszaéléseket ostromolja Luther, ebben az evangéliumi alapigazságokat állítja helyre Erázmus. Annak visszhangja a római szent Péter templom kapuit rázta meg, ennek fénye bevilágított Európa minden kollégiumába és templomába. De a mai tanuló még az iskolában megtanulja, hogy a cseh huszita barátoknak elődeik voltak s Servétet megelőzte Klaudius, a turini püspök, aki már 820-ban kiérdemelte volt az Ariánus nevet. A reformáció 30-as éveiben egy sereg kicsiny, szegényes gyülekezetet hol „baptista,” hol meg „anabaptista” névvel gunyolnak, akiket, ha Közép-Európában meg Angliában végig nyomozunk a rendszeresebb időig, az unitáriusok között találunk.

Nincsen itt megszakadás, sem ugrás. Nézzük csak közelről s nem az lep meg, hogy oly merész lépéseket tettek a reformátorok, hanem az, hogy oly óvatosan haladtak s oly sokszor visszatértek még ők is. Az unitárius vallás eszméi kibontakozásának óriási akadályai voltak. Erázmus, az igazi tudományos vizsgálódásnak eme remek apostola, jó korán kiérdemelte „az átkozott antitrinitárius” nevet. Hiszen kihagyta Ján. V. 7. versét, melyről azt hitték, hogy a Háromságot bizonyítja; kihagyta, mivel nem tartozott a görög új-testamentumba. Luther és Kálvin gondosan kerülik a trinitárius szó használatát. Melancton ridegen kérdezi: „Vajjon Pál filozofált-e valaha a háromság titkai, vagy az incarnatio felett” s mindamellett, hogy őt is besorozták az eretnekek közé, később nem botránkozik meg a Servét megégetése fölött.

A mi Dávid Ferenczünk éppen akkor jutott el Németország egyetemére, a mikor már kezdett nyílt szakadásra kerülni a dolog a reformáció hívei között. Luther a nagy szónok, a páratlanul termékeny író, a hatalmas vitázó, a martir és a legyőzhetlen ember egyszerre, a maga teljesen lebilincselő hatalmával ragadja el a már férfikorba lépett ifju Dávidot. Még ellenségei is elismerték, hogy Dávid kitünő szellemi tehetség, erős memória, nagy szónoki erő és legyőzhetlen vitázó. Lutherben kedve szerint való emberre talált. Több évig tanult külföldön. Kész

ember volt, midőn haza ért. Péterlakon lett pap (akkor plébánosnak nevezték).

Az előzmények után itélve, fel kell tennünk, hogy a péterlaki plébánia is a reformáció áradatában uszott, ha eddig nem, a Dávid Ferencz papsága alatt bizonynyal. A reform szellemével volt tele az ember s még a levegő is, de az országgyűléseken hozott határozatok is éppen úgy vágják utjokat egymásnak, mint az ellenfelek. A reformáció nagy vezére, Luther, maga veti a legnagyobb akadályt a haladás útjába, midőn az urvacsorai vitatkozás közben az asztalra írta e négy szót: *ez az én testem*. (Hoc est corpus meum.)

A Dávid Ferencz útjában is egyelőre ez volt a határkö, mert talán nem vette észre, hogy maga Luther czáfolta meg, midőn azt mondotta: csak az az igazi irat, a mely a Krisztust tanítja, ellenben szalma-irat, ha maga Pál vagy Péter írta volna is. De Dávid Ferenczben olyan határozott egyéni erő működött, a mely rövid idő alatt kárpótolni tudta hiányait, behegesztette kapott sebeit.

Ha a természet nem tűr hézagot, még kevésbé a lélek. Vedd el a levegőt a legszilárdabb edényből s a kívül levő vagy összetöri edényedet, vagy nyilást keres és kipótolja az ürt. A Luther-féle urvacsorai tan nem sokáig elégítette ki Dávidot. Átlátta, hogy az evangélium tanítása szerint s a dolog természete szerint is a kenyér és a bor a Krisztus testének csak a jelképei. Még a püspöki állásról való lemondás sem tartotta vissza, hogy jobb meggyőződését kövesse. „Nincs miért fenyegetsenek számüzéssel vagy más ilyen rosszal, mert *ha Istennek az lesz akarata, bármi sorsra készen állok s inkább eltűröm a számüzetést, mintsem a megismert igazságot megtagadjam*.”

Ez az alaptétele Dávid Ferencz reformátori működésének. Igazságtalanul ítélik meg egyéniségét és meghamisítják jellemét mindazok, a kik nem az igazság útján való fokozatos előrehaladásnak mondják lépéseit. A ki a gyümölcsöt élvezni akarja, türelmesen viselje el a szépszinü virágszirmok lehullásával együtt járó bánat érzetét. „Azok pedig — írja 1567-ben — a kik az emlőtől és tejtől elszakítottak, kik együgyűek s az Urnak beszédit tisztelik, naponkint növekedjenek, miglen tökéletes férfiakká lehessenek és az Istennek világosságában járván, az igaz világosságot, a Krisztust, a hitnek általa övékké tehessék.”

Nyílt és őszinte szavait, vallomásait másítják meg, a kik másképpen ítélnék felőle, mint ő ítélt magáról. „Engedni az Isten

beszédének és a régi időtől fogva bevett vélekedéstől elszakadni nem emberi erőből vagy, hanem Istennek kiváltképpen való cselekedete, melybe az ő bűneit bepecsételi, az ő lelkének általa hordozza úgy, mint ő juhait az ő szavának hallgatására szoktatva.“

„Bizonyal nehéz a testnek és e világi bölcs emberek előtt szidalmas annyi atyáknak magyarázatjától, conciliumától, sok esztendőttől fogva felépített háromság Istentől elállani. Nehéz atyánkfiainak szidalmát és czivakodásokat elviselni, de mind-ezekben győzelmes a hit és szeretet, melyet a Krisztus az ő igéiben a hiveknek az ő szivökben gerjeszt és támaszt.“

A Dávid felfogása szerint a hitbeli igazság alapja a *szentírás*. Számos nyilatkozatából az tetszik ki, hogy reformátor társaival együtt igen nagy súlyt helyezett a biblia betüjének a tekintélyére. A kor felfogását követte, de ebben is reformálta önmagát, mert átlátta, hogy csak így tisztithatja meg a vallás alapigazságait a rájuk tapadt hibáktól.

„Nem pozdorjából, nem szalmából építjük hitünknek vallását, hanem az egész derék szentírásnak folyásából, melynek az ő folyása és ereje oly hatható, hogy a kősziklákat is megrontja, el, be, szinte a velőbe hat és az emberek gondolatját kettémetszi“.*

Ha valakit érdekel a nagy lelkek belső világa, a Dávid Ferenczé meglepi. Az Isten dolgaiban oly mélységesen elmerül, az emberek előtt oly egyszerűen szól, hogy naiv nyíltságával és tisztaságával lep meg.

Ugy látjuk, hogy magával mindig tisztában volt, mert Isten előtt tisztán állott. De bántotta, hogy lépéseit az emberek hibáztatták, szavait roszra magyarázták. Egyik legujabb modern bírálója súlyos vádakkal terheli, mert azt a törekvését, hogy az egyház szakadását meg akarta gátolni, nagyravágyásnak, az egész erdélyi püspökség gazdag jövedelmére való áhitozásnak tulajdonítja, *megfelelő bizonyítás nélkül*. Legenyhébben szólva, *méltatlan vád*.

Eszünkbe jutnak azok a szörnyü vádak, a melyekkel ellenfelei, — modernek és régiek — a Luther jellemét igyekeztek feketére festeni. A legkisebbek közé tartozik az, hogy örült volt. Luthert nem kellett védelmezni, Dávidot igazolja élete. Midőn az istenegység védelme érdekében a szó- és tollharczot föl kellett vennie, fájdalmasan nyilvánítja egyik jóltevője — Mikola Ferencz — előtt: Kegyelmed bizonyoságot tehet, mennyire nem

* Rövid utmutatás 2. l.

mehettem volna én ez hadba és a tusakodásnak és visszavonásnak zajától mely igen rettegtem. De a ki ezt én bennem felindította és velem elkezdette, oly igen erős, hogy minden ellenség ellen megtudja oltalmazni az ő igazságát és felépített minden bosszúságnak és szidalomnak elviselésére.

Megtalálja a megnyugvást, sőt átlátja, hogy az igazság megismerését ellenfelei támadásának köszöni. „Köszönöm az én ellenkező társaimnak, hogy oly kiáltásokat tőnek ellenem hamisan és mindenütt eretneknek az ő ítéletük szerint kikiáltának, mert ha ezt nem mivelik vala, talán mind ez ideig az Istennek az ő igazságát én magamban eltemettem volna.“

„Isten előtt teszek vallást, hogy erre a vetélkedésre menni nem akartam. Bátran immár irjanak, kiáltsanak és minden szidalmat verjenek fejemhez, tudom én kinek hittem, miért pedig hogy hittem az ő igéjének igazságát, el nem titkolhattam, hanem szólnom kellett és Istennek szentségéből, szólnom akarok addig, a míg az Ur Isten az én testemben a lelket táplálja és az írásra és szólásra való erőt ad.“

Még egy pár sort az önvédelmül mondottakból:

„Nem vakmerőképpen, sem gondolatlan forgok ez ügyben. Könyörgök én is az Istennek, segítségül hívom én is az én Krisztusomat, várom és érzem naponkint az ő lelkének erejét én bennem, noha az én ellenségeim különbet hirdetnek én felőlem.“

Dávid Ferencz 1566-ban el volt készülve arra, hogy a reformot, mely eddig a külső dolgokra irányult, a belsőkre, lényegesekre is át kell vinni s különösen az *istenegység* kérdését, ha szükség, a szakadás árán is tisztázni kell.

Az istenegység (unitás) és a trinitás kérdése nem volt új dolog. 1553-ban Servét e miatt hunyt el a genfi máglyán s még sok martyr fizette meg életével. Az olasz antitrinitáriusok Lengyelországban egyházat alapítottak. Magyarországon Arany Tamást (1561) és Egri Lukácsot (1566) már elhallgattatták a börtön falai.

Erdélyen volt a sor, mert az idő még soha sem volt ilyen kedvező. A fejedelmi székben egy magas miveltségű, szelidlelkű fejedelem, János Zsigmond ült. Az udvarban egy nagy készült-ségű s a theologiában is jártas orvos, Blandrata, nagy befolyásnak örvendett. A fejedelem udvari papja, Dávid Ferencz, mindenképpen erre a munkára termett. Az egész országban mindenki ismeri. Ellenfelei tisztelték nagy tudományát, barátai szerették bátorságát és mérhetlen munkaerejét.

Dávid Ferencz belefog a nagy vállalatba, számos zsinaton s minden országgyűlésen, nyilvános hitvitában résztvesz s a mellett 10—12 önálló könyvet ír és ad ki jobbára a maga erején. Figyelembe véve, hogy e hatalmas munka egy része 1566—1571-ben folyt le, a Dávid munkásságát bátran össze lehet mérni a Lutherével s aránylag nem fogjuk semmivel kisebbrendűnek találni a Lutherénél.

Egy óriási csatatér előtt állok. Az emberi nyelv nyilai néha mézbe, legtöbbször méregbe mártva szaggatják a levegőt. Jajveszéklést, gyáva meghátrálást, kifeszített mellet és edzett izmokat látok szerteszét.

Azt hiszem, az őskor titánjai támadtak föl. Vélem, hogy a régi nagy ellenség ellen harczol a magyar nemzet. De a jelek és jelszavak felyvilágosítanak. A fegyver a legujabb csodás találmány: a betű. Három nagy nyomda-műhelyében, Gyulafehérvártt Kolozsvártt és Debreczenben készülnek a könyvek. A hadvezérek a szószéket használják föl messzelátónak. Onnan adják ki a jelszót, osztják a parancsot. Fejedelmi urak és tanácsosok s a nemzet nagyjai országgyűlésen töltenek egy-két hetet s a vallás dolgában oly szabadelvű határozatokat hoznak, a melyekkel megelőzik az egész világot. Templomokban és tágas termekben az ország legelső tudósai a fejedelem vagy tanácsosai elnöklete alatt 8—10 napig szakadatlanul vitatkoznak a vallás legfőbb kérdései fölött. Erdélyországban és a hozzátartozó részekben csaknem minden nevezetes helyen: Meggyes, Vásárhely, Fejérvár, Torda, Kolozsvár, Nagyvárad és Debreczen városok tehetnének tanuságot a magyar unitárius reformáció mellett és ellene csatázó nagy hősökről.

Mindenütt, valahol a tollnak, a velőig elható előszónak és a nagy tudásnak szerepe volt, ott találunk egyet, a nagyok legnagyobbikát, Dávid Ferenczet. Az unitárizmusnak azóta mostanig központi főhelyén: Kolozsvártt, a száz éves nagy templom oldala mellől megifjodva, derülten tekint a tudomány diszes, új csarnokára az a hatalmas kerek kő, a mely Dávidnak szónoki dicsőségét örökíti.

A hitszabadság dicső eszméjének születése és törvénybe iktatása helyén, Torda városban, műértékű festmény hirdeti Dávid Ferencz reformátori legnagyobb sikerét.

Elég volna csak e két emlék, hogy Dávid Ferencznek elragadó szónoki erejét és reformátori sikerét hirdesse. De a külső emlékeknél jóval értékesebbek iratai, melyek nagy lelkébe en-

gednek bepillantást s még ennél is inkább azok, akik ma 325 esztendő múltán nyomdokain járnak és hiven követik őt.

Tragikus volt a Dávid élete. 1571-ig, míg fejedelmi pártfogója, János Zsigmond élt, gyorsan haladt utján, mintha sasszárnyai lettek volna. Az egész ország és a külföld ismerte és tisztelte. Szívesen hallgattak szavára. Az unitárizmus meghódította Erdélyt, a Szilágy-ságot, elhatott az Alföldre és a Dunán túl. De csak a hódítás történt meg, a rendszeres megtelepülésre nem volt idő. *1571-ben János Zsigmond meghalt.* A Dávid Ferencz csillaga lehanyatlott. A sajtót megbénította a cenzura; a szónoklatot a szörszálhasogató kicsinyeskedés.

Ettől kezdve életének külső történelme mind szűkebb körben mozog. A fejedelmi udvartól megvált s a kolozsvári szószéken és püspöki körében dolgozott, de az utóbbiban is megbénította a katolikus fejedelem vezetése alatt álló országgyűlés: csak Kolozsvárt és Tordán volt szabad zsinatot tartani.

De lelki élete továbbhaladását nem gátolhatta meg semmi. Előbb tisztázta, hogy csak egy az Isten, az atya, de a Jézust, mint az Isten egyszülött fiát is Istennek nevezte még, mert egy-egy kétes jelentésű bibliai tételen fennakadt. Ezután meggyőződött, hogy a reform még nincsen tökéletességre vive, valameddig minden kétséget kizárólag meg nem különbözteti Jézust az Istentől. Végül kimondotta s szószékéről prédikálta, hogy egyedül csak az atyát illeti imádás.

Ezzel eldobta a koczkát. Olasz barátja, a kétszinű és okos politikus, Blandrata, akit bántott nagy népszerűsége, fölhasználta az alkalmat. Dávid ellen fordult, s miután ő meg nem győzhette, a másik nagy reformátort, Socinust hívta meg, hogy győzze le és vonassa vissza nézetét. Ez a vitatkozás már csak a papi házban folyt. Ez is az idők jele. Dávid elvi dologban nem engedett. Figyelmeztették a veszedelemre. Nem rettent vissza. Miként Luthernek, neki is elébe halmozták könyveit és fölhivták, vonja vissza. Semmit vissza nem vont. Testben beteg és megtört, lélekben ép és hajthatatlan. Ez a reformátori jellem.

Mi történt ezután. Elkészítettett számára a harmadik nagy emlék. Déva büszke vára kebelére zárta. 1579. november 15-én sirja lett, de mégsem! A vár falába sajátkezüleg ezt véste:

*Egy Istent tiszteltem, nem hittem, hogy három
S én idvességemet csak ez egytől várom,
Ez egynek szentelem töredékeny élttem:
Megsokasítani a teremőt féltem.*

*Én erős szent hitem tilalmazta, hogy őt
A részre soha nem osztható teremtet
Három részre osszam. Rettegtem szívemmel
Összezavarni a végest végtelennel.*

Költője a XIX-ik százban így fejtette meg, mi lett vele:

*A börtönéből el-kiszállta,
Hajnal csillag lön az égen,
Ott tündököl szelid világa,
Ott ez, mint üdv sziveteken.*

*Ne féljetek e fényt követni,
Nem bolygó tűz sir éjjelén,
Nekünk a virradást jelenti,
Jövönkre biztató remény!*

Gondolatok a börtönben.

(Dávid Ferencz emlékére.)

*Isten veled, te szép Világ, örökre . . .
Napod sugára búcsu-csókot int.
Pihenni térhet édes otthonába
A dus barázdák munkamezejéről
A fáradt pór fia. A vándor is
Vigan siet az enyhe völgy ölébe,
Holott köszönti nyájas mécsvilág
A kis falucska minden ablakából.
Vesztett csatákon üldözött vezér,
Fegyvertelen, kétség — bú — gond között,
Betér a barlang borus éjjelébe,
S nem félti már vonagló életét:
A kapzsi pók hálója óvja — védi,
Palástja — a csillagtalan magány.*

* * *

*Isten veled, te szép Világ, örökre . . .
Napod sugára búcsu-csókot int.*

Kialvó fénye játszva ott dereng
 E sziklavárnak börtön-ablakán,
 Majd huny . . . leszáll . . . végkép leáldozik.
 Körültem éj, kietlen némaság
 Honol. Az elhagyott családba, hol
 A hitves — gyermek szívszakadva vár,
 Borongó lelkem vissza-vissza száll még,
 Körülrajongja mind, kiket szeret,
 Szent lángolással szeret, végtelen . . .
 S vigasztalása drága gyöngyeit
 Hullatva, lelkem vándorutra kel.
 Viruló völgyét, büszke bérceit
 E kis hazának el — bejárja mind,
 A hol az ellen, vagy a jó barát,
 Oltárt emelt az örök Alkotónak,
 És szent fohászba olvad mindenütt,
 Reménysugárt esd édes nemzetére,
 Sajgó sebére gyógyírt — balzsamot,
 S biráinak, Istennél, megbocsát . . .
 Majd száll tovább az ismerős vidéken,
 Az ős akolba el-ellátogat,
 És szólogatja rendre juhait,
 S a nyáj — nem érti régi pásztorát:
 Hiába feddés, ostrom mindhiába:
 „Dus éltemet od'adtam értetek,
 Lemondva fényről, áldozatja lettem
 A szent igazság keresésinek“ . . .
 Tovább, tovább . . . ? Térj vissza börtönödbe,
 Te büszke lélek, mit rimánkodol!
 Rablánczaidban szabadabb vagy itt te,
 Mint alkuvásra hajló véreid.
 Vagy rázd le hát a földi porhüvelyt,
 Egy emberöltő gyatra terheit,
 S röpj e várfok rideg üregéből,
 Hol a bagoly s a denevér tanyáz,

Röpülj az Urnak tiszta kék egébe,
 S a trón előtt megállva boldogan,
 Add vissza néki szent ajándokát,
 Hadd szórja szét ezer világokon:
 „Koldus — király legyen Ő szent fia,
 Az ur s a szolga egy testvér, barát —
 Zsidó — görög mind egy az Ő nevében,
 Mint egy Atyának édes gyermeke;
 S a földön — égen egy örök parancs,
 Egy üdv — hit — törvény, egy: — a Szeretet.“
 — Ezt hirdeté Nazáret bölcse is,
 Az igaz ember, egykoron. Jutalma
 Mi lön? — Kereszt és töviskorona.
 Ezt hirdetem én jó és rossz időben,
 Az új szövetség új apostola.
 S mi lön jutalmam? Börtön, börtön . . . Ah!
 Ti győztetek a hóditó felett. De
 Hanyatló napja egykor újra kél,
 És régi fényben újra tündökölve
 Bejárja népek oczeánjait.
 Ti győztetek a boszu fegyverével,
 Erőtlen aggon erőt vettetek,
 Élő halottként eltemettetek,
 Dobátok ninkább izzó máglyatüzbe,
 Hogy Déva—Genf a lángban egyesülve
 Dicsérje fennen a nagy Alkotót:
 Az Eszme él s örökre élni fog.

Józan Miklós.